

REPERE TEORETICE ALE FORMĂRII VALORILOR MORALE ALE ADOLESCENȚILOR MODERNI

Liliana CREȚU, doctorandă

<https://orcid.org/0000-0003-0143-5586>

Universitatea de Stat din Tiraspol, Chișinău, Republica Moldova

Rezumat. În articol sunt menționate principalele riscuri la care sunt expuși adolescenții moderni în contextul crizei globale a valorilor. Se argumentează oportunitatea formării valorilor morale: înțelepciunea, dreptatea, curajul, moderația care îi va ajuta pe adolescenți să depășească criza morală în care se află.

Cuvinte-cheie: morală, valori morale, virtuți, adolescenți.

THEORETICAL LANDMARKS OF THE FORMATION OF MORAL VALUES OF MODERN ADOLESCENTS

Abstract. In the article, are mentioned the main risks to which modern adolescents are exposed in the context of the global crisis of values. The opportunities of the formation of moral values are proven by: wisdom, justice, courage, moderation that helps adolescents overcome the moral crisis in which they find themselves.

Keywords: morals, moral values, virtues, teenagers.

Introducere

Societatea contemporană este marcată de diferite transformări fapt ce implică mari schimbări atât la nivel individual cât și la nivel social [1, p. 76]. Constatăm că societatea prezentă cunoaște o criză generală a dezvoltării, reprezentată în primul rând de o criză morală. Înțelegem, că în „ritmul accelerat al schimbărilor și al problematicii lumii contemporane este necesar să pregătim generații în vederea anticipării riscului” [2, p. 29], pentru că în acest sens, mai vulnerabili, sunt adolescenții.

Conform periodizării renumitului psiholog Vygotsky, adolescența cuprinde vârsta între 14 și 18 ani și reprezintă etapa de trecere de la pubertate la vârsta adultă [3, c. 71]. Făcând referire la această perioadă, Ribott o cuprinde prin sintagma „criză morală”. Această „criză” comportă trei etape (perioade): perioada revoltei, perioada închiderii în sine, perioada exaltării [4, p. 54]. În această etapă a vieții adolescenții sunt tentați să încerce tot ce este vicios. Pedagogul Foerster F. se întreba: „Vorbim de progres, tehnică, dar n-am rămas noi oare în stagnare în ce privește stăpânirea instinctelor naturale? Sufletul nostru cu toată știința lui se destramă, se diminuează. Se uită izbânda omului interior, stăpânirea de sine, iubirea și altruismul” [5, p. 6].

Din această perspectivă, educarea adolescenților în spiritul unui comportament care să corespundă normelor morale, este în deplină concordanță cu nevoia de formare a unei personalități integrale, promoatoare de valori, capabile să se integreze eficient în viața

comunității. Iar după cum menționează Silistraru V. „situația în care ne aflăm depinde în mare parte de educație prin intermediul căreia se formează valori” [6, p. 24].

În această ordine de idei Lungu V. menționează că „în perspectiva deschiderii către valori multiple, valorile morale, care stau la baza dezvoltării personalității, reprezintă un demers pe deplin justificat, întrucât vizează o mai bună inserție a individului într-o lume în continuă schimbare, dificilă, unde, secolul XXI va fi moral/etic sau nu va fi deloc, deoarece nu putem supraviețui ca civilizație decât dacă avem o bază solidă de valori morale” [7, p. 4].

Pentru a determina cum sunt evidențiate și care este rolul valorilor morale în educație, ne-am propus să examinăm unele documente internaționale și naționale, care se axează pe formarea valorilor morale în rândul adolescenților.

Din această perspectivă Uniunea Europeană reunește statele membre prin valorile: pace, prosperitate, solidaritate, libertate, toleranță, respect reciproc, multiculturalism.

Noua Agendă strategică pentru Uniune pentru anii 2019 – 2024 adoptată de Consiliul European la 20 iunie 2019 evidențiază faptul că statele membre „trebuie să accelereze investițiile în competențele și în educația oamenilor” [8].

Republica Moldova se observă a fi „un popor cu un sistem bogat de valori naționale, care sunt caracteristici ale determinantilor comportamentului etic” [9, p. 24]. În acest sens și Codul Educației stipulează în articolul 4, punctul 2 că prin politica sa în domeniul educației, statul asigură realizarea idealului și a obiectivelor educaționale, formarea conștiinței și identității naționale, promovarea valorilor general-umane și a aspirațiilor de integrare europeană ale societății. Iar în articolul 6 se menționează că idealul educațional constă în „formarea personalității cu spirit de inițiativă ... deschisă pentru dialog intercultural în contextual valorilor naționale și universal asumate [10]. Formarea valorilor morale este în concordanță cu principiile fundamentale ale educației expuse în articolul 7, din Codul Educației și în special „principiul calității – în baza căruia activitățile de învățământ se raportează la standardele naționale de referință și la bunele practici naționale și internaționale”. În acest context și *Dezvoltarea Curriculumului Național* ne permite și ne orientează în formarea valorilor ținând cont de „provocările lumii contemporane: globalizarea, internaționalizarea, digitalizarea ... criza valorilor” [11].

Multe țări sunt alarmate de criza morală a tinerilor și adoptă legi ce prevăd educarea valorilor morale la adolescenți.

În Federația Rusă, subminarea valorilor morale constituie o amenințare la adresa securității naționale [12]. În școlile din SUA cea mai solicitată este teoria dezvoltării morale a lui Kohlberg L. Și sistemul de învățământ din Marea Britanie prevede educarea valorilor morale [13]. În Italia, principalele valori care se disting sunt loialitatea, prietenia și patriotismul. Italienii își prețuiesc comunitatea, obiceiurile și tradițiile locale. Conform

unui studiu, șapte din zece tineri italieni, au definit printre valorile cele mai importante: sănătatea, familia, pacea, libertatea, dragostea, prietenia [14].

Legea Învățământului din Japonia stipulează că școala are sarcina de a forma națiunea în idealul păcii și a valorilor umane [15].

Baza epistemologică a cercetării se constituie dintr-un ansamblu de teorii, concepte, idei, principii din domeniul științelor educației, psihologiei, filosofiei, eticii și teologiei cum ar fi conceptul de morală: Лазырский А., Мясичев В. [apud 16], Бодалев А., Callo T. [17], Calancea A. [18] ș.a.; dezvoltarea valorilor morale la adolescenți: Lungu V. [19]; finalitățile educației morale: Cucuș C. [20], Nicola I., Mândăcanu V. [21], Silistraru N. [22]; teoria valorilor: Râmbu N. [23], Petre A. [24]; educația prin valori și pentru valori: Antoci D. [25]; definirea virtuților morale: Zăgrean I. [26].

Analizând documentele educaționale am sesizat că, deși Codul educației promovează formarea valorilor, totuși conținutul disciplinelor școlare mai puțin se axează pe formarea valorilor morale. Această situație generează *problema de cercetare*: care sunt reperele teoretice și praxiologice ale formării valorilor morale ale adolescenților moderni. Astfel *obiectul cercetării* constituie procesul de formare a valorilor morale ale adolescenților moderni, *scopul cercetării* fiind fundamentarea teoretică a formării valorilor morale a adolescenților moderni.

Delimitări conceptuale

Abordând noțiunile: etică, morală, valori morale, virtuți, se atestă nevoia de a defini acești termeni. În Enciclopedia Britanică, *etica* este definită ca „ramură a filosofiei care studiază morala”, în timp ce morala reprezintă „credințele despre ce este comportamentul bun și ce este comportamentul rău” sau „măsura în care ceva este corect și bun” [27]. Cu alte cuvinte, etica include valorile și normele morale, ea reprezintă o știință despre comportamentul moral, în timp ce morala include norme și principii care ghidează relațiile umane, reprezintă tipurile sau modelele ideale de comportament.

Termenul de valoare este de origine latină: „valor”, „valere” – „a fi bun purtător” apoi a „valora”. Sens comun: calitate a lucrărilor, a persoanelor, a conduitelor, pe care conformitatea lor cu o normă sau proximitatea unui ideal le face în mod particular demne de stimă [28, p. 18]. Conform unei alte definiții termenul „valoare” desemnează „însușire a unor lucruri, fapte, idei, fenomene de a corespunde necesităților sociale și idealurilor generate de acestea; suma calităților care dau preț unui obiect, unei ființe, unui fenomen etc.; importanță, însemnătate, preț, merit” [29]. În baza acestei definiții constatăm că valoarea ar fi o caracteristică indispensabilă a obiectelor, faptelor, ideilor etc. și ele sunt elemente definitorii pentru viața socială.

Vianu T. definește valorile ca fiind niște obiecte ale conștiinței, care pot fi cuprinse de actele de dorință, independent de conexiunea lor cu anumite lucruri, adică cu acele suporturi concrete ale lor, cărora le-am dat numele de bunuri [30, p. 61].

Valoarea din perspectivă filosofică a fost abordată de Petre A. în lucrarea *Filosofia valorii*. În fenomenul valorii avem două elemente constitutive: subiectul și obiectul. Subiectul valorii este persoana, iar obiectul e lucru. „Valoarea nu poate fi concepută decât în raport cu o ființă, care are simțire și voință” [24 p. 31]. Analizând conceptul *valoare* din această perspectivă, observăm că ea este un fenomen psihic și nu poate fi concepută decât în raport cu o ființă, care are simțire și voință și respectiv o poate alege și o poate prețui.

Din *perspectivă pedagogică*, conceptul de *valoare* este tratat ca pe un lucru indispensabil celui educat. În opinia lui Pâslaru Vl. „valorile educației angajează toate tipurile de valori, create sau necreate de om, cu condiția ca acestea să reprezinte mesajul promovat de teleologia, conținuturile, metodologia și epistemologia educației” [31, p. 3-8]. Iar Platon definește educația ca fiind „artă a răsucirii ființei umane către valorile absolute” [apud 32, p. 7].

Din *punct de vedere psihologic valoarea* este una dintre componentele fundamentale ale personalității. În procesul de atingere a obiectivelor vieții valorile sunt o sursă puternică de motivație. Cel mai semnificativ exemplu în acest sens este piramida lui Franklin. Valorile sunt baza piramidei, iar deasupra lor se află: obiective globale, planuri pe termen lung, planuri pe termen scurt, planuri pentru fiecare zi [33].

Criterii de clasificare a valorilor

Pe parcursul istoriei valorile au fost abordate din mai multe aspecte, fapt ce a dus la numeroase clasificări.

În literatura de specialitate se atestă următoarele valori fundamentale ale umanității:

1. Adevărul - reprezintă chintesența valorilor teoretice.
2. Binele - constituie chintesența valorilor morale din care decurg celelalte virtuți morale cardinale:
  - Dreptatea;
  - Cumpătarea;
  - Curajul;
  - Înțelepciunea.
3. Frumosul - reprezintă chintesența valorilor estetice.
4. Libertatea - constituie chintesența valorilor social-politice.
5. Sacrul - chintesența valorilor religioase [17].

În tabelul nr. 1 au fost sintetizate câteva clasificări ale valorilor după diverși autori.

Tabelul 1. Criterii de clasificare a valorilor

Autorul	Criterii de clasificare
A. Petre	<p><i>Clasificarea valorilor după 7 criterii</i></p> <p>1. Valabilitatea: valori relative și valori absolute; valori obiective și valori subiective;</p> <p>2. Calitatea: valori pozitive și valori negative;</p> <p>3. Subiectul pe care se centrează: valori autopatice (pe sine), valori heteropatice (pe altă persoană) și valori ergopatice (pe ceva nepersonal);</p> <p>4. Motivul aderării la valori: valori accidentale, valori tranzitorii, valori propriu-zise;</p> <p>5. Obiectul valorii: valori economice, valori etice, valori juridice, valori politice, valori estetice; valori morale;</p> <p>6. Valori psihice aferente: valori sensibile, valori sentimentale, valori cognitive sau intelectuale;</p> <p>7. Sfera de întindere a valorilor: valori individuale, valori sociale, valori cosmice (sau valori elementare și ideale) [24].</p>
T. Vianu	<p>Valoarea economică este: reală, materială, mijloc, integrabilă, liberă, perseverativă;</p> <p>Valoarea vitală este: personală, materială, mijloc, integrabilă, liberă, perseverativă;</p> <p>Valoarea juridică este: reală, spirituală, mijloc, integrabilă, liberă, perseverativă;</p> <p>Valoarea politică este: personală, spirituală, mijloc, integrabilă, liberă, perseverativă;</p> <p>Valoarea teoretică este reală, spirituală, scop, integrabilă, liberă, amplificativă;</p> <p>Valoarea estetică este: reală și personală, spirituală, scop, neintegrabilă, aderentă, amplificativă;</p> <p>Valoarea morală este: personală, spirituală, scop, integrabilă, aderentă, amplificativă;</p> <p>Valoarea religioasă este personală, spirituală, scop, integrativă, aderentă, amplificativă [30, p. 68-69].</p>
B. Șerbănescu	<p><i>Clasifică valorile după domeniul lor</i></p> <p>Valori materiale și fizice: sănătate, confort, securitate;</p> <p>Valori economice: productivitate, eficacitate;</p> <p>Valori morale: onestitate, echitate;</p> <p>Valori sociale: filantropie, politețe;</p> <p>Valori politice/civice: libertate, dreptate, egalitate, toleranță;</p> <p>Valori estetice: frumusețe, simetrie, armonie;</p> <p>Valori religioase/spirituale: milă, puritate, iubire, iertare;</p> <p>Valori intelectuale: inteligență, claritate;</p> <p>Valori profesionale: considerație, reușită profesională;</p> <p>Valori sentimentale: dragoste [25, p 8].</p>
M. Scheller	<p><i>Clasifică valorile după natura lor</i></p> <p>Valori senzoriale: percepute prin simțuri (plăcere-suferință, plăcere-durere etc.);</p> <p>Valori vitale: manifestări ale vieții ca fenomen biologic și mental (sănătate - boală, bucurie - tristețe, curaj - frică etc.);</p> <p>Valori spirituale: rezultatele activității umane în domeniul esteticii, eticii și cunoașterii, care este în cele din urmă întruchipată în valorile culturii;</p> <p>Valori religioase: toate valorile legate de Dumnezeu.</p>

C. Marin	<p><i>Clasifică valorile conform domeniilor de activitate umană:</i></p> <p>1.Valori vitale necesare apărării vieții și mediului: sănătatea (fizică și mentală), tonusul și forța fizică, frumusețea și armonia organismului, starea de echilibru a mediului, bunurile materiale și prosperitatea economică ;</p> <p>2.Valori morale, politice, juridice și istorice necesare existenței unui stat și națiuni: democrația, suveranitatea, binele, dreptatea, curajul, înțelepciunea, independența, legalitatea, demnitatea, iubirea de neam etc.;</p> <p>3.Valori teoretice necesare cunoașterii și creației umane: adevărul, evidența, obiectivitatea, imaginația științifică, creativitatea;</p> <p>4. Valori estetice și religioase, care privesc contemplarea lumii și a creației umane [16, p. 22].</p>
-----------------	--

Analizând criteriile de clasificare a valorilor din tabel am constatat că, deși valorile sunt abordate diferit, totuși pun în esență valoarea personalității, căci în afara omului nu există valori. În special ne interesează valorile morale. Observăm că valorile morale sunt scopuri fundamentale ale vieții oamenilor. Valoarea morală este: personală, spirituală, valoare scop, integrabilă, aderentă, amplificativă.

Din perspectivă teologică s-a constatat că primele judecăți de valoare morală s-au dezvoltat în doctrinele religioase. Unul dintre cele mai vechi documente istorice, Biblia, descrie că primii oameni au încălcat porunca divină prin accesul la cunoașterea Binelui și Răului.

Învățătura despre valorile morale atinge cele mai înalte vârfuri în filosofia religioasă rusă a secolului al XIX-lea în lucrările lui Fedorov N., Solovyov V. etc. Potrivit lui Solovyov V., omul devine om prin experiența a trei sentimente morale:

- Rușine (ceea ce o persoană simte în raport cu un egal);
- Milă (ceea ce o persoană experimentează în raport cu un inferior);
- Evlavie (ceea ce o persoană experimentează în raport cu un superior) [34, p. 27].

Din cele expuse mai sus, constatăm că valorile morale sunt determinări axiologice ale existenței umane. După T. Vianu „valorile morale sunt scopuri ale vieții”, care „reglementează relațiile interpersonale, contribuie la realizarea armoniei axiologice, configurarea sensului vieții și existenței umane” [35 p. 5]. Vianu T. consideră austeritatea, bunătatea, bărbăția, caritatea, cumpătarea, dreptatea, franchețea, iubirea, vitejia ca fiind valori morale [30, p. 92]. În literatura de specialitate întâlnim atât noțiunea de valoare morală cât și conceptul de virtute morală. În anii postbelici, sintagma virtuți morale lipsea, ori se folosea destul de rar atât în Est cât și în Vest. Sârbu T. face o analiză pentru a specifica care este raportul dintre valorile morale și virtuțile morale și a stabilit că binele este valoarea definitivă în morală din care derivă celelalte valori morale. Astfel, „virtuțile morale sunt puteri, aptitudini, dispoziții umane pentru a face binele. De aici, o anumită circulație: binele se săvârșește prin practicarea virtuților, iar virtuțile nu se manifestă decât în relație cu binele” [36, p. 178].

Din punct de vedere etimologic, cuvântul virtute provine din latinescul *vir* =bărbat, iar acesta corespunde grecescului *αρετη* având înțelesul de „tărie”, „curaj”, iar mai apoi

desemna forța de a rezista în fața răului și de a practica Binele. Cuvântul *αρετή* provine de la Ares (zeul războiului), din acest motiv inițial sensul cuvântului *virtute* implica și ideea de luptă.

La vechii greci virtutea avea totdeauna un caracter concret: puterea lui Heracle, vitejia lui Ahile, frumusețea Afroditei. Cel dintâi filosof care acordă virtuții un înțeles abstract, considerând-o o dispoziție sau putere sufletească, este Platon [26, p. 111].

În creștinism cele patru virtuți ale lui Platon: înțelepciunea, dreptatea, curajul, cumpătarea au fost introduse în schema virtuților morale cardinale. Virtutea creștină înseamnă „tăria și statornicia pe calea binelui, săvârșirea faptelor bune și biruința neîntreruptă asupra răului” [Ibidem].

Sfântul Ioan Damaschin derivă virtutea - *αρετή* din *απεισται* ce semnifică a alege, pentru că „virtutea este aleasă și dorită, deoarece noi facem binele alegându-l și voindu-l” [26, p. 111].

Spre deosebire de concepția antică, izvorul virtuții creștine nu se află doar în puterile omenești, ci se află în harul divin la care se adaugă străduința creștinului și doar în conlucrarea harului cu străduința omului se poate vorbi despre virtutea creștină. Reieșind din această constatare, putem da următoarea definiție: „Virtutea sub aspect moral este o năzuință continuă a credinciosului, ajutată de harul divin, spre împlinirea faptelor bune” [37 p. 32].

În morala creștină virtutea este identificată cu fapte bune, iar acestea sunt împlinirea poruncilor lui Dumnezeu. Idealul desăvârșirii în virtute este Dumnezeu - Omul, Iisus Hristos.

Pentru a dezvălui mai amplu esența virtuților morale ne-am propus în tabelul nr. 2 să le caracterizăm din perspectivă filosofică și teologică.

Tabelul 2. Virtuți morale cardinale - abordare filosofică și teologică

Virtuțile cardinale	Înțelepciunea	Dreptatea	Curajul	Cumpătarea
Abordare în filosofia antică	-se fundamentează pe gândirea omului; -știința științei și a neștiinței; -știința a ceea ce este bine și a ceea ce este rău; -rațiunea umană niciodată nu va ajunge la cunoașterea desăvârșită a adevărului și a binelui. [26, p. 120].	-absolut necesară pentru viața socială; -năzuința de a da fiecăruia ce este al său; -legea talionului; -dreptate morală (în acord cu normele morale); -dreptate legală(în acord cu normele juridice); -dreptatea avea un strict caracter de clasă(sclavului i se cuvenea doar	-înfruntarea pericolelor; -curajul civic(în calitate de cetățean); -curajul militar(în lupte); [26, p. 131].	-calea de mijloc între două extreme periculoase (de exemplu, cumpătarea la mâncare și băutură e calea de mijloc între nesăț și abstenență.

		lanțurile și pedeapsa).		
Abordare teologică	-se fundamentează pe descoperirea lui Dumnezeu; -are un caracter desăvârșit; -adevărata înțelepciune constă în cunoașterea voii celei sfinte a lui Dumnezeu și în împlinirea acesteia; -Iisus Hristos este Înțelepciunea lui Dumnezeu de aceea cuvintele Lui sunt cuvinte veșnice, -prin înțelepciune omul alege binele	-dorește binele nu răul; -aduce bună înțelegere între toți oamenii; -cere să îndeplinim datoriile față de Dumnezeu, față de semenii și față de noi înșine; -toți oamenii sunt egali.	-curajul se manifestă în suferință și în răbdare; - înfruntarea patimilor; - înfrângerea obstacolelor care ne împiedică la realizarea binelui; -curajul devine virtute atunci când intervine și prudența; -devine valoare morală când se pune în serviciul altuia, când s-a eliberat de egoism [36 p. 122].	-virtutea prin care omul își dobândește stăpânire asupra lui însuși; -strunirea instinctelor de mâncare, băutură; -ne ajută să stăpânim instinctele sexuale; -în creștinism cumpătarea este legată de virtutea smereniei și de virtutea înfrânării; -moderație în satisfacerea simțurilor, gust cultivat, stăpânit; -prin cumpătare stăpânim plăcerea (hedone); -prin cumpătare noi dominăm simțurile plăcerii și nu invers; [36, p. 219].
Virtuți derivate	-prevederea; precauția; ascultarea; paza bună.	-echitatea -egalitatea; -fraternitatea; -stima reciprocă.	-perseverența; -încrederea; -bărbăția.	-sobrietatea; -modestia; -pudoarea.
Vicii pe care le combat	-nechibzuința; -neprevederea; -nestatornicia; -neglijența; -pripirea.	-nedreptatea; -favoritismul; -părtinirea; -nepotismul; -exploatarea.	-îndrăzneala nechibzuită; -violența; -frica lașă.	-lăcomia; -beția; -zgârcenia; - risipa; -nerușinarea; -desfrânarea; -dependența; -luxul; - orgoliul.

Analizând datele din tabel am constatat că virtuțile morale se referă la raporturile noastre față de semenii noștri și față de noi înșine și unele dintre ele au un caracter general iar altele un caracter mai special. Virtuțile cu caracter general sunt: înțelepciunea, dreptatea, curajul, cumpătarea. Virtuțile speciale sunt derivate din virtuțile generale și sunt: prietenia, prevederea, mărinimia, răbdarea, străduința, fidelitatea, veracitatea, sinceritatea, blândețea. În această ordine de idei recomandăm ca scop suprem al educației morale – virtutea, care este și cea mai înaltă formă de trăire morală. Astfel, adolescentul

ajunge să devină răbdător, hotărât, omenos, iubitor de oameni, echilibrat prin stăpânirea patimilor.

Concluzii și recomandări

Analizând conceptul de valoare din mai multe perspective, a fost determinat că valoarea este un element psihic stabil; ea fiind o relație dintr-un obiect dorit și apreciat și un subiect care dorește acest lucru. Valoarea reprezintă un element esențial de orientare a indivizilor în lumea înconjurătoare care ghidează în permanență traiectoria vieții umane.

În acest context specificăm că valorile morale trebuie promovate adolescenților pentru ai ajuta să depășească riscurile și viciile la care sunt expuși.

Recomandăm formarea următoarelor valori morale la adolescenții moderni:

- ✓ Formarea valorii înțelepciunii îl va ghida pe adolescent să deosebească binele de rău, să asculte de sfatul bun al pedagogilor, al părinților și să evite conflictul între generații; să fie precaut și să ia hotărâri bine chibzuite.
- ✓ Formarea valorii dreptății îl va ajuta pe adolescent să păstreze înțelegere cu semenii, să evite furtul, invidia.
- ✓ Formarea valorii cumpătării (moderației) îl va orienta pe adolescent să pună cuvenita măsură în toate faptele vieții sale: în mâncare, băutură, îmbrăcăminte, în vorbe. Îl va proteja pe adolescent de sexul iresponsabil, dependență de droguri, alcool și jocuri de hazard.
- ✓ Formarea valorii curajului îl va îndruma pe adolescent să-și îndeplinească angajamentele, să înfrunte cu hotărâre greutățile și primejdiile vieții; să calculeze gravitatea primejdiei, să nu-și pună viața în pericol.

Reieșind din aceste constatări și recomandări considerăm oportunitatea selectării conținuturilor școlare pe principiul formării valorilor morale, care vor deveni temelie în dezvoltarea personalității adolescentului, contribuind la depășirea crizei de sens în care se află.

De aici se întrevide necesitatea reierarhizării priorităților, conform axiologiei pentru ca adolescenții să poată deosebi valorile eterne, esențiale, prioritare de cele neesențiale, construind un viitor dezirabil.

Bibliografie

1. LUNGU, V. Challenges of society in the 21st century. In: *Acta et Commentationes (Științe ale Educației)*, 2021. nr. 2(24), pp. 76-82.
2. LUNGU, V.; SILISTRARU, N. Competența de anticipare a riscului în contextul schimbărilor sociale. In: *Învățământ superior: tradiții, valori, perspective Științe Exacte și ale Naturii și Didactica Științelor Exacte și ale Naturii*. Vol. 2, 29-30

- septembrie 2020, Chişinău, Republica Moldova: Universitatea de Stat din Tiraspol, 2021, pp. 221-228.
3. ПРЕОБРАЖЕНСКИ, А. Энциклопедия независимости. Москва, 2010.
  4. RIBOT, T. Ereditatea psihologică. Traducere de dr. Leonard Gavriliuc. Bucureşti: Ed. Iris, 2002.
  5. FOERSTER, F. W. *Şcoala şi caracterul*. trad. de Stelian I. Constantinescu ed. II. Bucureşti, 1930. p. 6.
  6. SILISTRARU, N. *Note de curs la pedagogie*. Chişinău, 2002. 295 p.
  7. LUNGU, V. *Etica profesională*. Chişinău: CEP USM, 2011. 192 p. ISBN 978-9975-71-103-6.
  8. Comunicarea comisiei către parlamentul European, consiliu, comitetul economic şi social European şi comitetul regiunilor privind realizarea Spaţiului European al educaţiei până în 2025. Disponibil online: <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/RO/TXT/?qid=1601687240311&uri=CELEX%3A52020DC0625> (vizitat 21.06.2022).
  9. LUNGU, V.; SILISTRARU, N.; ANTOCI D. Professional values and societal requirements as challenges in the formation of prospective skills among students. In: *International Journal of Advanced Research (IJAR)*, 2021. 9 (10), p. 474-484. ISSN: 2320-5407.
  10. Codul Educaţiei al Republicii Moldova. Monitorul oficial nr. 319-324/634 din 24.10.2014.
  11. Cadru de referinţă al curriculumului naţional. Chişinău: Editura Liceum, 2017. ISBN 978-9975-3157-7-7.
  12. Стратегия национальной безопасности Российской Федерации, 2015. Disponibil online: <http://www.kremlin.ru/acts/bank/40391> (vizitat 21.12.2021).
  13. БЛАГИНИНА, С. О нравственном воспитании молодежи: опыт Европы. (Май, 2013). Disponibil online: <https://doc4web.ru/pedagogika/o-nravstvennom-vospitanii-molodezhi-opit-evropi.html> (vizitat 27.06.2022).
  14. Италия-Ценности и социальные установки. Disponibil online: https://vitaitaliana.at.ua/index/cennosti_i_socialnye_ustanovki/0-96 (vizitat 24.01.2022).
  15. Что такое ценности. (август 2021) Disponibil online: <https://iklife.ru/samorazvitie/chto-takoe-cennost.html> (vizitat 27.06.2022).
  16. CUZNEȚOV, L. *Filosofia educaţiei*. Ghid metodologic pentru studenţii de la facultăţile pedagogice. Chişinău: CEP UPS „I. Creangă”, 2004.
  17. FODOREAN, D. *Etică juridică*. Note de curs. Facultatea de drept. Bucureşti: Universitatea „Titu Maiorescu”, 2012. Disponibil online: <https://dreptmd.wordpress.com/cursuri-universitare/etica-si-deontologia-juridica/etica-disciplina-filosofica-a-moralei/> (vizitat 27.06.2022).

18. CALANCEA, A. *Psihologia personalității*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2006. 272 p.
19. LUNGU, V. Aspecte psihopedagogice ale dezvoltării comportamentului moral în funcție de vârstă. In: *Acta et Commentationes (Științe ale Educației)*, 2020. nr. 4(22), pp. 195-203.
20. CUCOȘ, C. *Pedagogie* (ed. a III-a revăzută și adăugită). Iasi: Polirom, 1996. 536 p.
21. MÂNDÂCANU, V. *Arta comportamentului moral*. Chișinău: Baștina-Radog, 2004. 204 p.
22. SILISTRARU, N. *Etnopedagogie și educație*. Monografie. Chișinău, 2019. 430 p. 978-9975-76-295-3.
23. RÂMBU, N. *Tirania Valorilor, studii de filosofia culturii și axiologie*. București: Didactica pedagogică, 2006.
24. PETRE, A. *Filosofia valorii*. Iași: Polirom, 1997. p. 240. ISBN 973-683-017-9.
25. ANTOCI, D. *Educația prin valori și pentru valori*. Suport de curs. Chișinău, 2018.
26. ZĂGREAN, I. *Morala Creștină*. București, 1985.
27. GRUBER, G. Generalități despre etică, morală și deontologie; Un scurt istoric. (Decembrie 2015). Disponibil online: https://www.researchgate.net/publication/311406664_Generalitati_despre_etica_morala_si_deontologie_Un_scurt_istoric (vizitat 27.06. 2022).
28. NICOLA, I. *Tratat de pedagogie școlară*. București: Editura Aramis, 2000. 480 p.
29. DEX. Disponibil online: [.https://www.dex.ro/valoare](https://www.dex.ro/valoare) (vizitat 27.06.2022).
30. VIANU, T. *Introducere în teoria valorilor*. București: Editura Abatros, 1997. 136 p. ISBN 973-240-441-8.
31. PÂSLARU, VI. Valoare și educație axiologică: definiție și structurare. În: *Didactica Pro*, 2006. nr. 1(35), pp. 3-8.
32. BONTAȘ, I. *Pedagogie*. București: Editura All Educațional, 1996. 315 p.
33. Пирамида Бенджамин Франклина. Disponibil online: <https://gilber.one/piramida-franklina.html> (vizitat 12.06.2022).
34. КОРНИЕНКО, А.; КВЕСКО, Р.; МАКИЕКО, М. *Философия*, Томск: Издательство ТПУ, 2007. К 10501-97.
35. ANDRIȚCHI, V. Valorile–sistem de referință al cadrelor didactice în activitatea și dezvoltarea profesională. În: *Univers pedagogic, Revista științifică de pedagogie și psihologie*, 2018. nr.2(58).
36. SÂRBU, T. *Etică, valori și virtuți morale*. Iași: Editura Societății Academice „Matei Teiul Botez”, 2005. ISBN 973-7962-64-8.
37. MLADIN, N. Mitropolit. *Teologia Morală Ortodoxă* vol. I Alba Iulia: Editura Reîntregirea, 2003. 400 p.